

Futárok, küldöncök és tábori posta a magyar katonai hírközlésben

Kevesen gondolják - még a magyar katonai híradás történetét érdeklődéssel figyelő olvasók közül is sokan -, hogy a futárok és a tábori posta a kezdetektől napjainkig fontos része a hírek, üzenetek, küldemények továbbításának. A küldöncök – korabeli megnevezésük nyargonc volt – expeditör elnevezéssel még évtizedekkel ezelőtt is megtalálhatók voltak a híradó szervezetekben. Jelen írásunk az első világháború végéig elemzi történetüket, kik is voltak, mi volt a feladatuk, hogyan változtak – fejlődtek – eszközeik, szervezeteik és módszereik. Végül nem maradhat el méltatásuk sem a Nagy Háborúban nyújtott helytállásukért. *(Az írásban a korabeli megnevezések esetén az akkori írásmódot használtuk. Sok esetben ezek eltérnek a jelenlegi szabályoktól.)*

Futárok és küldöncök

Nehéz különbséget tenni a futár és küldönc között, feladatuk szóbeli és írásos utasítások, intézkedések és jelentések továbbítása volt. A középkori katonai szervezetekben futárok voltak (ez a megnevezés található a korabeli dokumentumokban), általában lóháton vitték a küldeményt. Hazai területen előjogokat élveztek, megkülönböztető jelzéseket viseltek, tevékenységüket nem lehetett akadályozni, aki ezt tette szigorú büntetésre számíthatott. Nagyobb távolságok esetén váltópontok voltak, ahol a fáradt lovaikat pihentekre cserélték. A futárok közigazgatási feladatokat is elláttak, királyi rendeleteket, hadba szólításra felhívásokat továbbítottak a területi hatóságokhoz, például vármegyékhez. II. Rákóczi Ferenc a szabadságharc kezdetén gondoskodott megbízható, iskolázott futárokról, akik az udvarhoz tartoztak.¹ A futárok a harctéren a különböző szintű parancsnokságok között továbbították az üzeneteket. Tevékenységük veszélyes volt, mert az ellenség is meg akarta szerezni a csapatok tevékenységére vonatkozó parancsokat, jelentéseket, vagy legalább megpróbálta megakadályozni továbbításukat. A legfelsőbb szintű üzeneteket továbbító futárnak lenni komoly rangot jelentett. A küldönc és a futár között csak elnevezési különbség volt. A szervezeten belüli, az üzeneteket kisebb távolságra továbbító személyeket inkább küldöncöknek nevezték, a körülményektől és a távolságtól függően gyalog, lóháton vagy lovas kocsin vitték a küldeményeket. A katonai szervezetekben küldöncök a futárokhoz hasonlóan rendszeresítve voltak.

A vezérkari tisztek számára 1873-ban kiadott kézikönyv az összeköttetés fajtái (eszközei) közé a küldönc- (futár-) szolgálatot, az optikai tábori távírót, az elektromos tábori távírót, valamint a tábori postát sorolta fel.

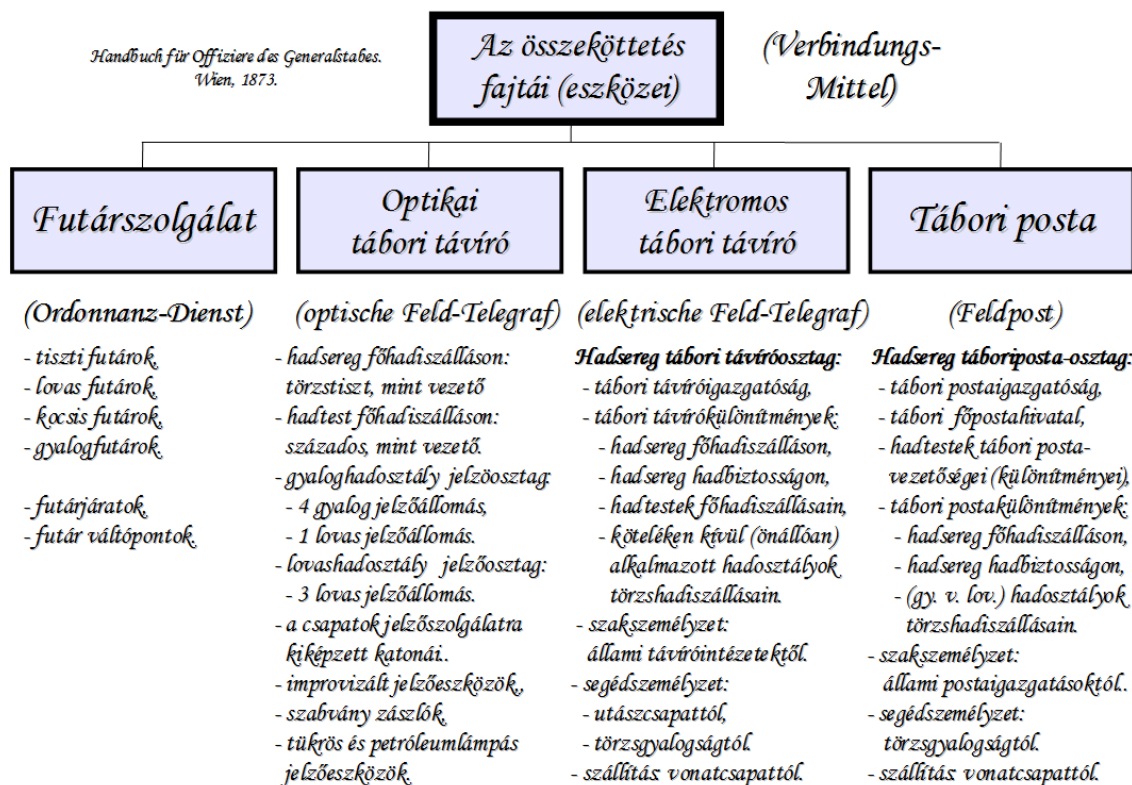
A küldönoszolgálatot/futárszolgálatot (Ordonnanz-Dienst) a szolgálati iratok (parancsok, utasítások, tervek, jelentések stb.) továbbítására használták. Az iratforgalmat két mérföldnél (egy mérföld 7586 méter) rövidebb távolságra küldöncökkel szervezték meg. A gyalogküldöncöket félnapos távolságon, vagy magas hegységekben alkalmazták. Küldöncöket kocsin akkor küldtek ki, ha nem állt rendelkezésre lovasság, vagy a lovasságot meg akarták kímélni. Lovas küldöncöket rendszerint minden kiküldönített gyalogosztaghoz adtak, egy gyalogdandárhoz egy teljes szakaszt, egy gyalogezredhez legalább 6 lovast, minden más kisebb osztaghoz legalább 2 lovast. Minden kiküldönített osztag az előljáró parancsnokságnál 2 küldöncöt visszahagyott. A fontos üzeneteket, parancsokat tisztek továbbították. Két mérföld feletti távolságon küldöncjáratot állítottak fel. Egy normál váltópont állománya legalább 4 fő volt. A váltópontok közötti

távolság lovas, kocsis küldöncök esetén egy, gyalog küldöncök esetén fél mérföld volt. A váltópontokon egy ló vagy egy kocsi állandó készenlétben állt. Menetnél a főcsapattól kikülönített és az oldalt menetelő oszlopokkal összeköttetést tisztek által vezetett járőrökkel biztosították. A járőrökhöz – ha lovasság nem állt rendelkezésre – járművel ellátott gyalogos küldöncöket osztottak be. Az oldalosztagok a főcsapattal naponta legalább 2-3 alkalommal léptek kapcsolatba. Megállásoknál a köztes járőrök megfelelő helyen váltópontként működtek.²

AZ ÖSSZEKÖTTETÉS FAJTÁI (ESZKÖZEI)

1873

1. vázlat

Tábori posta

A hadsereg vagy egyes részeinek mozgósítása esetén tábori posta intézeteket állítottak fel, amelyek a postai forgalmat az állandó posta és a seregek, illetve azok részei között biztosították. A tábori posta csak leveleket, hírlapokat és pénzküldeményeket továbbított, csomagokat meghatározott feltételekkel vett fel, személyeket sohasem szállított. A mozgósított seregeknél a katonák által feladott, belföldre szóló nem ajánlott levelek portómentesek voltak, ugyanakkor mind a feladó, mind a címzett adatait egyértelműen fel kellett tüntetni.

A korabeli lexikonok szerint³ magyar tábori postát legelőször a boszniai háborúban állítottak fel. Valóságban már **II. Rákóczi Ferenc fejedelem** 1703-ban intézkedett a postaszolgálat megszervezésére, kinevezte a főpostamestert, biztosította a működés költségeit, meghatározta a megyék és járások feladatait a váltópontok létesítésében és fenntartásában, valamint a postások sértetlenségének biztosításában. A szóbeli és írásos közleményeket lóháton vagy lovas kocsin, kijelölt útvonalakon vitték. A váltópontokon pihent lovakat kellett biztosítani a futárok, illetve a postások részére. Mivel az akkori felelősök nem, késve, vagy csak részeiben fizették ki a postásokat, a lovak részére nem biztosították a megfelelő abrakot és legelőket, nagy volt a

késedelem, ezért a fejedelem a katonai küldemények időbeni továbbítására 1707-ben intézkedett (Instructiót adott ki) a tábori posta megszervezésére. Az ónodi országgyűlés által elfogadott Szabályzat (Regulamentum Universale) a főparancsnokok mellé törzset (generál staab) rendelt, amelynek tagja volt a tábori postamester is. A tábori postamesterek feladata volt a hivatalos küldemények továbbítása a seregek részére, és a fejedelmi futárok (kurírok) indítása. A hadi helyzetnek megfelelően jelölték ki az útvonalakat és a postapontokat (16, 24 vagy 32 kilométerenként).⁴

Az 1848-49-es szabadságharc alatt a honvédsereg hírközlésének döntő részét a postai szolgálat, a tábori posták és személyi hírváltás (parancsörtsztek, futárok, küldöncök) útján biztosították. A postaforgalom szekérposta, a sürgönyöket kézbesítő lovasposta, a négyfogatú gyorskocsik és postai tárkocsik felhasználásával, a postahivatalokon keresztül történt. A tábori posták a kormány, a fővezérség és a seregtestek közötti küldeménytovábbítást végezték. Nagy figyelmet fordítottak a hírlapok szétszétadására, a postai közlekedés helyreállítására. A szabadságharc alatt – számos esetben – a postahivatali alkalmazottak elmenekültek, illetve épületeiket kifosztották, ezért a magyar kormány a küldemények továbbításánál elsősorban a tábori postára támaszkodhatott. A honvédsereg műveleti területein a postamesteri hivatalokat is tábori postahivatalokká alakították át. Az osztrák csapatok bevonulásáig tábori sebesposta ügynökség működött Budán. A tábori sebesposta a gyorsposták rendje szerint működött, anyagát lakattal lezárt bőrtarisznyában fuvarosok szállították. Működését az Országos Honvédelmi Bizottmány felügyelte. Különböző időszakokban tábori posta összeköttetés volt – többek között – Bicske – Bia - Buda, Vác-Bag, Pest – Szolnok - Debrecen és Miskolc – Ónod - Debrecen vonalon. Időhiány miatt a küldemények kezeléséhez bélyegzők nem készültek. A futárok számára az Országos Honvédelmi Bizottmány előjogokat biztosított.⁵

Az Osztrák-Magyar Monarchia tábori postája

A Monarchia tábori posta szervezetét gyakorlatban és hivatalosan 1878-ban Bosznia és Hercegovina megszállása során hozták létre. A tábori posta osztagokat a hadszíntér jellegének megfelelően a normál terepre tervezettnél magasabb tisztviselő állománnyal szervezték meg. A szervezetet a fegyvergyakorlások során szerzett tapasztalatokkal időről-időre módosították. A tábori postára vonatkozó szervi határozványok szerint minden mobil hadsereghez egy tábori-posta-osztagot rendeltek. Az osztag a hadsereg szerveihez érkező és kimenő, valamint a belső postaforgalmat biztosította. A táboriposta-osztag – a tábori postaigazgató vezetése alatt – a tábori postaigazgatóságra, a tábori főpostahivatalra, a hadtestek tábori postavezetőségeire, továbbá a hadsereg főhadiszállás, a hadsereg hadbiztosság és a gyalog- vagy lovashadosztályok tábori postakülönítményeire tagozódott.

A tábori postaigazgatóság a hadsereg főhadiszállás vezérkari osztály részletirodájának állományába tartozott. Az igazgató a vezérkari főnök utasításai szerint megszervezte a szolgálatot, elosztotta az állományt, ellenséges területen, illetve honi területen a postai küldeményforgalom megszakadása esetén intézkedett postai váltóállomások felállítására. A Tábori Főpostahivatal⁶ rendszerint Bécsben állt fel és mindaddig ott működött, amíg a műveletek nem tették szükségessé egy másik forgalmi csomópontra telepítését. Áthelyezését szükség esetén a hadseregpáncsnokság kezdeményezte. A tábori főpostahivatal a postaszolgálat tekintetében az igazgató alárendeltségében volt. A hadsereg hadrendjét és annak változásait, amíg Bécsben üzemelt a

hadügyminisztériumtól, egyéb esetekben az igazgató útján a hadseregparancsnokságtól kapta meg. A működő hadsereg felé az összes küldeményt a főpostahivatal közvetítette, ezért a polgári postahivatalok a hozzájuk bejövő küldeményeket a főpostahivatalhoz irányították. A főpostahivatal kezelte a székhely szerinti katonai hatóságok szolgálati közleményeit is. A beérkező küldeményeket tábori postakülönítményenként csomagokba rendezték és az igazgató utasítása szerint a hadsereg tábori postakülönítményéhez, vagy közvetlenül ahhoz a tábori postavezetőséghez irányították, amelyhez az adott különítmény tartozott. A főpostahivatal állományába egy kezelőállományú tisztviselőt, mint vezetőt, nagymértékű mozgósítás esetén a tábori hadsereg minden két tábori postakülönítményére számítva egy tisztviselőt, továbbá postakalauzokat és hivatalszolgákat osztottak be. Kisebb méretű mozgósítás esetén a főpostahivatal személyzetét – az illetékes szak-minisztériummal egyetértésben – a hadügyminisztérium adta.

A CS. ÉS KIR. HADSEREG TÁBORIPOSTA ÉS TÁVÍRÓ SZERVEZETEI I. 1870-1877

2. vázlat

Hadsereg Főhadiszállás			
Vezérkari osztály			
Vezérkari iroda		Részletiroda	
Tábori táviróigazgatóság: 1 Igazgató (főtisztviselő) 1 Tisztviselő	Tábori távirókülönítmény: 12 Tisztviselő 3 Vonalőr 1 Utász altiszt 18 Utász (segédszemélyzet)	Tábori postaigazgatóság: 1 Igazgató 1 Tisztviselő 1 Hivatalszolga	Tábori postakülönítmény: 2 Tisztviselő 1 Hivatalszolga 11 Postakalauz
Törzscsapattól vezényelve: 1 Állandó küldönc	Törzscsapattól vezényelve: 2 Altiszt (írnok) 18 Gyalogos (segéd és küldönc)	Törzscsapattól vezényelve: 2 Altiszt (írnok) 2 Gyalogos (állandó küldönc)	Törzscsapattól vezényelve: 1 Altiszt (írnok) 1 Gyalogos (állandó küldönc)
1 Hajtókatona 2 hámos ló 1 kétfogatú személyszállító kocsi	1 Őrmester 1 Szakaszvezető 3 Tizedes 32 Hajtókatona 5 altiszt hátsó ló 59 hámos ló 1 kétfogatú takarmánykocsi 1 háromfogatú kábelszáll. kocsi 3 kétfogatú távi. készülékkocsi 12 háromfogatú távi. anyagkocsi 6 kétfogatú személyszáll. kocsi 2 mérőföld kábel 6 mérőföld nyílt vezeték 9 állomás-berendezés	3 Hajtókatona 5 hámos ló 1 háromfogatú táboriposta fourgon 1 kétfogatú személyszállító kocsi	3 Hajtókatona 5 hámos ló 1 kétfogatú táboriposta kariol kocsi 1 háromfogatú táboriposta kezelőkocsi
A hadsereg főhadiszállás tábori vonatszázadának 1. szakaszától:			

Hadsereg hadbiztosság: - a tábori távirókülönítmény szervezete megegyezett a hadtest tábori távirókülönítményének szervezetével.
- a tábori postakülönítmény szervezete megegyezett a gyaloghadosztály tábori postakülönítményének szervezetével.

A **hadtest tábori postavezetőségek** – a hadtest vezérkari főnök útján – a hadtestparancsnok, a belső postaszolgálati ügyek tekintetében pedig a tábori postaigazgató alárendeltségébe tartoztak. Elnevezésük a felállítás szerint egytől növekvő számot és a hadtest nevét tartalmazta, pl. „V. hadtest 10. sz. tábori postavezetőség” („Feldpost-Leitung Nr. 10 des V. Armee-Korps”). A vezetőséghez egy kezelőállományú tisztviselőt, mint vezetőt, egy hivatalszolgát, valamint egy-egy írnok altisztet és állandó küldöncöt osztottak be.

A **tábori postakülönítmények** az adott szervezet küldeményforgalmát végezték. Elnevezésük a hadosztályoknál – a hadtest tábori postavezetőségekhez hasonlóan – a különítmény sorszámát és a hadosztály nevét tartalmazta, pl. „XXIII. gyaloghadosztály 2. sz. tábori postakülönítmény” („Feldpost-Expositur Nr. 2 der XXIII. Infanterie-Truppen-Division”). A különítményekhez két (a lovashadosztályoknál egy) tisztviselőt, egy-egy hivatalsszolgát, írnok altisztet és állandó küldöncöt írtak elő.

A CS. ÉS KIR. HADSEREG TÁBORIPOSTA ÉS TÁVÍRÓ SZERVEZETEI II. 1870-1877

3. vázlat

Gyaloghadosztály Törzshadiszállás		Lovashadosztály Törzshadiszállás		Hadtest Főhadiszállás	
Vezérkari osztály Tábori postakülönítmény: 2 Tisztviselő 1 Hivatalsszolgá 1 Postakalauz Törzscsapatától vezényelve: 1 Altiszt (írnok) 1 Gyalogos (küldönc) Vonatszárad 1. szakasztól: 1 Tizedes 3 Hajtókatona 1 altiszt hátsó ló 5 hámos ló 1 kétfogatú kariol kocsi 1 háromfogatú kezelőkocsi Az önállóan alkalmazott gyaloghadosztályok egy tábori táviró különítménnyel is rendelkeztek. Összetétele azonos volt egy hadtest különítmény összetételével.		Vezérkari osztály Tábori postakülönítmény: 1 Tisztviselő 1 Hivatalsszolgá 1 Postakalauz Törzscsapatától vezényelve: 1 Altiszt (írnok) 1 Gyalogos (küldönc) Vonatszárad 1. szakasztól: 1 Tizedes 3 Hajtókatona 1 altiszt hátsó ló 5 hámos ló 1 kétfogatú kariol kocsi 1 háromfogatú kezelőkocsi Az önállóan alkalmazott lovashadosztályok egy tábori táviró különítménnyel is rendelkeztek. Összetétele azonos volt egy hadtest különítmény összetételével.		Vezérkari osztály Tábori távirókülönítmény: 4 Tisztviselő 1 Vonalőr 1 Utász altiszt 11 Utász (segédszemélyzet) Tábori postavezetőség, egyben különítmény: 1 Tisztviselő 1 Hivatalsszolgá 1 Postakalauz Törzscsapatától vezényelve: 1 Altiszt (írnok) 11 Gyalogos (segéd és küldönc) Törzscsapatától vezényelve: 1 Altiszt (írnok) 1 Gyalogos (küldönc) 1 Tizedes 10 Hajtókatona 1 altiszt hátsó ló 18 hámos ló 1 kétfogatú távi. készülékocsi ¹ 4 háromfogatú távi. anyagkocsi 2 kétfogatú személyszáll. kocsi ² 2 mérföld nyílt vezeték ³ 3 állomás-berendezés Vonatszárad 1. szakasztól: 2 Hajtókatona 5 hámos ló 1 kétfogatú kariol kocsi 1 háromfogatú kezelőkocsi	
Jelző (optikai távi.) osztag: 1 Alantos tiszt 20 Gyalogos katona 5 Lovas katona 1 Tisztiszolgá 6 kincstári hátsó ló 5 (4 gy., 1 lo.) optikai állomás ⁴		Jelző (optikai távi.) osztag: 1 Alantos tiszt 15 Lovas katona 1 Tisztiszolgá 3 tiszt tulajdon ló 16 kincstári hátsó ló 3 lovas optikai állomás ⁴		Megjegyzések ¹ Egyben takarmánykocsi. ² Egyben futárkocsi. ³ Egy osztrák postal mérföld = 7586 m. Egy mérföld táviróvezeték építéséhez 1 építészvezetőt, 1 felügyelőt, 1 altisztet és 10 segítőt rendeltek. Az építés 4-7 órát, a bontás pedig 2-2,5 órát vett igénybe. ⁴ Egy gyalog jelzőállomást 1 szakaszvezető, 1 őrzető és 3 katona, egy lovas jelzőállomást pedig 1 altiszt és 4 lovas szolgált ki.	

A tábori posta működéséhez szükséges postafurgonokat, küldeménykezelő és kariol- (könnyű szállító) kocsikat – amennyiben ezek nem álltak a hadsereg rendelkezésére – az illetékes postaigazgatóságok biztosították. A hadügyminisztérium és az illetékes szakminisztérium közötti eseti megállapodások alapján katonai járműveket is adaptáltak tábori posta feladatokra. A postafurgonok két fajtáját használták, a főhivatalnál az állami postánál szokásos régi típusú nyitható tetejű csomagolókocsikat, a hadtesteknél pedig újkialakítású könnyű furgonokat. A postafurgonokat zárható, könnyen szállítható vas levélosztályozó dobozokkal, szétszedhető asztalokkal és székekkel, valamint küldeménykezelő és irodaszerekkel látták el. A régi típusú furgonokat 4, az új típusúakat pedig 3 ló vontatta. A postai küldeménykezelő kocsik adaptált, általában háromfogatú járművek voltak. Berendezésük – csak tisztviselők számára – menet közbeni munkavégzést tettek lehetővé. A postai kariolkocsikat két ló vontatta és a postai járatok fenntartására szolgált. A fogatolást, a szekereszkatonákat a vonatcsapat, a tábori (tartalék) vonatszáradok alegységei biztosították.⁷

A tábori hadsereg számára 1870. augusztus 1-jén kiadott szervei határozványokban – a tábori posta- és a távíróosztagra vonatkozó szervei határozványokban meghatározott elvekkel összhangban – határozták meg a hadsereg főhadiszállás, hadsereg hadbiztosság, valamint a gyaloghadosztályok, a hadtest főhadiszállás, a lovashadosztály törzshadiszállás különítményének állományát.⁸

A tábori postánál alkalmazott m. kir. postai közegek szolgálati ruházata (1874)

A m. kir. postaintézet alkalmazottainak – köztük a tábori postások – szolgálati ruházatára vonatkozó szabályzatot 1874. április 1-jén léptették életbe. Az öltözet főbb darabjait fekete posztósipka, sötétkék zubbony, kékes-szürke nadrág és köpeny alkották. A szabásnál a honvéd gyalogsági tisztek számára előírt mintákat követték. A zubbony gallérszegélye a postatiszteknél és gyakornokoknál pirossal átfont aranyzsinór, a postavezetőknel (postakalauzoknál) és hivatal-szolgáknál a zubbony színénél jól láthatóan világosabb kék zsinór volt. A szolgálati rang megkülönböztetésére a galléron a tábori postaigazgatók 2½ hüvelyk hosszú törzstiszti aranypaszománt, a főtisztek két, a tisztek egy aransujtást viseltek. Minden postai alkalmazott a galléron fehér ércből készült postai jelvényt viselt. A postavezetőket kézi fegyverül a hadseregnél előírt nyeső késsel és revolverrel látták el.⁹A szabályzatot még ebben az évben (május 29-én) módosították. A postatisztek X. és XI. díjosztályának megkülönböztetésére a X. díjosztályban a zubbony gallérján lévő aransujtás végére egy kis fehér ércgombot írtak elő. A postai altisztek (a tábori postánál a postavezetők) kék gallérzsinór helyett pirossal átvert ezüst zsinórzatot viselhettek.¹⁰

A TÁBORI POSTÁNÁL ALKALMAZOTT M. KIR. POSTAI KÖZEGEK RENDFOKOZATI JELZÉSEI 1874. JÚNIUS

4. vázlat

(A szabályzatokban megjelent ábrák színezett és a szöveges rész alapján kiegészített változata.)

TÁBORI POSTAIGAZGATÓ

Források:

1. 999/285. sz. Szabályzat a m. kir. postaintézet etrél alkalmazottak szolgálati ruházata iránt. POSTAI RENDELETEK TÁRA. VIII. kötet. 1874-ik évi folyam. 7. sz.
2. 4856/525. sz. A magyar postaintézet kezelő-személyzetének szolgálati ruházatára vonatkozó szabályzat némely határozatainak módosítása. POSTAI RENDELETEK TÁRA. VIII. kötet. 1874-ik évi folyam. 18. sz.

POSTAFŐTISZT (IX. díjosztály)

POSTATISZT (X. díjosztály)

POSTATISZT (XI. díjosztály)

GYAKORNOK

POSTAVEZETŐ (altiszt, más néven
postakalauz vagy konduktor)

HIVATALSSZOLGA

A tábori postánál alkalmazott m. kir. postai közegek szolgálati ruházata (1891)

Az 1891-ben életbe léptetett szabályzatban elrendelt változások az 1874-ben meghatározott ruházathoz viszonyítva döntően a szolgálati rangjelzéseket érintették. A hivatalnoki kar a sötétkék zubbony gallérjára skarlátvörös bársony hajtókaszeletet (parolit) kapott. A cs. és kir. tábornokok által többször bírált – az 1848-49-es szabadságharc rendfokozati jelzéseit idéző – aransujtásokat rozettára cserélték. Az V. díjosztályú tábori postavezérigazgató a nadrágján 3-3 cm széles skarlátvörös tábornoki lampaszt viselt. A tábori postavezetők és hivatalszolgák zubbonyát világoskék szőrzsínórzat szegélyezte. A hajtókaszelet nélküli gallérra fehér fémből készült posta-távírdajelvényt helyeztek. A postavezetők megkülönböztetésére egy 10 cm hosszú és 1 cm széles ezüst paszományt is felvarrtak.¹¹

A TÁBORI POSTÁNÁL ALKALMAZOTT M. KIR. POSTAI KÖZEGEK RENDFOKOZATI JELZÉSEI

5. vázlat

1891

(A szabályzatban megjelent ábrák színezett és a szöveges rész alapján kiegészített változata.)

*Megjegyzés:
Az V. díjosztályú vezérigazgató a táboriposta hivatalnokok egyenruháját viselte a rangjának megfelelő jelzéssel, a nadrágján 3-3 cm széles skarlátvörös tábornoki lampasszal.*

*Forrás:
31.420. sz. Szabályzat a m. kir. posta- és távírdaintézmény alkalmazottak szolgálati ruházatáról.
A MAGY. KIR. POSTA ÉS TÁVIRDA RENDELETEK TÁRA. 1891-ik évi folyam. 30. sz.
BUDAPEST, 1982.*

A cs. és kir. hadseregfőparancsnokság

Az osztrák haderőről 1875-ben készült kiadvány I. részében már szerepel a hadseregfőparancsnokság (Armee-Ober-Commando), melyet akkor terveztek felállítani, amikor egy hadszíntéren több tábori hadsereg működésével számoltak. Élén az uralkodó által kinevezett tábornagy, esetleg maga az uralkodó állt. A hadseregfőparancsnokság főhadiszállása a főparancsnokból és a hozzá rendelt szárnysegédekből, parancsörtszestekből, a vezérkari osztályból és segéd- (tüzér-, műszaki, hadbíró, egészségügyi, tábori lelkeszi, polgári) szervekből állt. A vezérkari osztály hadműveleti, valamint részletirodára tagozódott. A távíró szervezet a hadműveleti iroda, a tábori posta szervezet pedig a részletiroda állományába tartozott. A hadseregfőparancsnokság nem rendelkezett – mint a hadsereg – különálló hadbiztossággal. A hadseregfőparancsnokság tábori posta szervezete mozgósítás esetén egy magas rangú tisztviselőt kapott, aki a tábori postavezérigazgatói beosztást (Feldpost-General-Director) betöltve, ellátta a tábori posta legfelsőbb szintű vezetését. Mellé egy hivatalszolgát, valamint a törzsgyalogságtól egy írnok altisztet

és egy állandó küldöncöt osztottak be. A főhadiszállás tábori postakülönítménye két tisztviselőből, egy hivatalszolgából, egy postakalauzból, továbbá a törzsgyalogságtól egy írnok altisztből és egy állandó küldöncből állt. A hadsereg, hadtest és hadosztály tábori posta szervezetek nem változtak.

A CS. ÉS KIR. HADSEREGFŐPARANCSNOKSÁG TÁBORIPOSTA ÉS TÁVÍRÓ SZERVEZETEI

1875

6. vázlat

Hadseregőfőparancsnokság Főhadiszállás			
Vezérkari osztály			
Vezérkari iroda		Részletiroda	
Tábori táviró vezérigazgatóság: 1 Vezérigazgató (főtisztviselő) 1 Tisztviselő	Tábori távirókülönítmény: 3 Tisztviselő 1 Vonalőr 1 Utász altiszt 6 Utász (segédszemélyzet)	Tábori postavezérigazgatóság: 1 Vezérigazgató (főtisztviselő) 1 Hivatalszolga	Tábori postakülönítmény: 2 Tisztviselő 1 Hivatalszolga 1 Postakalauz
Törzscsapattól vezényelve: 1 Gyalogos (állandó küldönc)	Törzscsapattól vezényelve: 6 Gyalogos (segédszemélyzet)	Törzscsapattól vezényelve: 1 Altiszt (írnok) 1 Gyalogos (állandó küldönc)	Törzscsapattól vezényelve: 1 Altiszt (írnok) 1 Gyalogos (állandó küldönc)
Szállítóeszközök: a hadseregőfőparancsnokság főhadiszállás tábori vonatszázadának (72. tartalék vonatszázad) 1. szakaszától. Szakasz összetétele: <i>Kriegsmacht Oesterreichs. I. Theil: Der Organismus der österreichischen Kriegsmacht. Zweite Auflage nach den neuesten organischen Bestimmungen ergänzt. Wien, 1875.</i> 1 Tiszt 58 Legénység 5 kincstári hátsó ló 73 kincstári hamos ló 2 kétfogatú személyszállító kocsi 1 kétfogatú távi. készülékkocsi 1 háromfogatú kábelszállító kocsi 1 háromfogatú távi. anyagkocsi ½ mérföld kábel 3 állomás-berendezés 28 kétfogatú kocsi (köztük a vezérigazgatók járművei és postakocsik) } távirókülönítmény			

Posta- és táviróvezérigazgatóság létrehozása a m. kir. kereskedelemügyi minisztériumnál (1896)

A m. kir. kereskedelemügyi minisztérium V. szakosztályát 1896. június 1-jei hatállyal posta- és táviróvezérigazgatósággá alakították át. A vezérigazgatóság Magyarországon a posta-, táviró- és távbeszélő szolgálat központi vezetését valósította meg. Élén egy V. díjosztályba tartozó elnökgazgató állt. A vezérigazgatóság 7 ügyosztályból, egy-egy országos posta- és távirószámvevősegből, posta- és táviródagadzási hivatalból, továbbá posta- és táviródepénztár- ból állt. A vezérigazgatóság létrehozásával összhangban meghatározták az egyes posta- és táviróigazgatóságok időszaki kimutatásainak témáit és a felterjesztési határidőket. Ezek közül a hadköteles személyzetben bekövetkezett változásokat negyedévente, a tábori postákhoz és táviró- irdához beosztandók névjegyzékét pedig évente jelentették.¹²

A magasabb parancsnokságok táviró és postai szervezeti elemei 1911-ben

A cs. és kir. hadsereg mozgósítási utasítás magasabb parancsnokságok részére 1911-ben kiadott függeléke tartalmazta az 1.-5. hadseregparancsnokság és hadtáp-parancsnokságaik háborús állománnytáblázatait. Továbbá tartalmazta az 1.-14. hadtestparancsnokság, a hadtest vonatpa- rancsnokság, a gyaloghadosztály-parancsnokságok, a lovashadosztály-parancsnokságok, az ön- álló lovasdandár-parancsnokságok, a 6. hadseregparancsnokság, a 6. hadsereg hadtápparancs- nokság, a 6. hadsereg hadtápkülönítmény, a 15. és 16. hadtestparancsnokság, az 1., 18., 47. és 48. gyaloghadosztály, valamint a hegyidandár-parancsnokságok háborús állománnytáblázatát. A

parancsnokságok állományában tábori távíró és postai vezető szervek, továbbá a térparancsnokságok közvetlen alárendeltségében tábori postakülönítmények voltak. A tábori postakülönítmény összetétele 1893 óta nem változott.

A hadsereg tábori postaszolgálatának vezetését a tábori postaigazgatóság végezte. Az igazgató egy magas rangú postatisztviselő volt. Feladatai ellátásában egy postatisztviselő egy hivataloszolga, egy polgári szolga, a törzsgyalogságtól pedig 2 írnok és 2 állandó küldönc segítette. Szállítását polgári fuvarral tervezték. Az igazgatósághoz a vonatszakasztól 4 vonatkatonát, 5 lovat és 1 négyfogatú postakocsit jelöltek ki. A tábori főpostahivatal már nem tartozott a hadtápparancsnokság állományába.

A tábori postaszervezetek felállításához szükséges szakállomány és irodai felszerelés biztosítását a kijelölt cs. és kir., illetve a m. kir. posta- és távíróigazgatóságok végezték. A m. kir. budapesti igazgatóság közreműködésével Budapesten állt fel a 2. tábori postaigazgatóság, a 2. tábori főpostahivatal, az 50. (2. hadseregpáncsnokság), az 51. (2. hadsereg hadtápparancsnokság) tábori postakülönítmény, a 4. tábori postavezetőség (4. hadtestparancsnokság), a 31., 32., 40. (31., 32. gyaloghadosztály-, 40. m. kir. honvéd gyaloghadosztály-parancsnokság), a 47. és a 72. (m. kir. 5. honvéd és a 10. lovashadosztály-parancsnokság), Székesfehérvárott a 41. (41. m. kir. honvéd gyaloghadosztály-parancsnokság) tábori postakülönítmény.¹³

A m. kir. posta - és távírda háborúra való felkészítése

Németország és az Osztrák-Magyar monarchia már az 1900-as évek elején készült a háborúra, a szemben álló hatalmak erőfölénye miatt a gyorsabb mozgósításukra építve villámháborúban tervezték kivívni a győzelmet.¹⁴ A gyorsabb mozgósításhoz szükséges volt a mozgósításra vonatkozó parancsok pontos és gyors eljuttatásához az államigazgatás szervei és a behívásra tervezett tartalékosok részére. A hadseregek szállítását a harcterekre alapvetően vasúton tervezték, a vasút, a posta és távírda hálózataira alapozták az összeköttetéseket, ezeket a hálózatokat építették tovább a tábori rendszerekkel. A parancsnokságoknak kiadták a Monarchia távíró és távbeszélő hálózatának térképeit.

A térképek tanulsága szerint egy kiterjedt hálózat állt rendelkezésre. Intézkedéseket adtak ki a vasút (a vasúti távírdák állami feladatokat is elláttak), a posta - és távírda hivataloknak mozgósítási feladataik végrehajtására. Szabályozták a szolgálat ellátásának rendjét. Meghatározták a személyzet feladatait elfoglalt hivatalok, állomások esetére és azokra az esetekre is, amikor a saját állomások kerülnek idegen kézre. Mindezek alapján kijelenthető, hogy a vasúti, a m. kir. posta- és távírda hivatalok és hálózatok kellően fel voltak készülve egy esetleges háború esetén végrehajtandó feladataikra. Már 1889-től lehetőség volt tisztviselői alkalmazásra jogosító igazolvánnyal rendelkező altiszteknek posta – és távírda tanfolyam elvégzésére (kezdetben 6 hónapos), sikeres vizsga esetén segédtszti beosztás betöltésére, így hadviselt szakember állomány is rendelkezésre állt.¹⁵ Az első tanfolyam Budapesten volt, ezt követően a vidéki igazgatóságokon is rendszeresen szerveztek tanfolyamokat.

Részlet egy 1912-ben kiadott térképből¹⁶

A cs. és kir. tábori posta 1914-ben

A cs. és kir. tábori posta számára 1914-ben kiadott (E-47) szolgálati könyv a tábori posta feladatát hivatalos szolgálati küldemények, valamint – a katonák és családtagjaik közötti kapcsolat fenntartása érdekében – magánküldemények továbbításában határozta meg. Hadművelési (harcászati) iratokat tábori postával rendszerint nem szállítottak. A hadrakelt sereghez közönséges levélpostai küldeményeket (leveleket, levelezőlapokat, tábori posta levelezőlapokat, nyomtatványokat, hírlapokat, árumintákat, üzleti papírokat), 1.000 koronáig pénzes leveleket, valamint eseti szabályozás szerint csomagokat szállítottak. A frontról 100 grammig csak az illetékes hatóság által felülvizsgált és lebélyegzett nyitva feladott leveleket, levelezőlapokat és tábori posta levelezőlapokat továbbíthatták. Pénzt (szintén 1.000 koronáig) pénzes levelekben az előljáró parancsnokság útján küldhettek.

A tábori postaszolgálatot **közigazgatási** (vezérigazgatóság, igazgatóságok) és **kezelési** (főpostahivatalok, postahivatalok, hadtáp-postahivatalok) **szolgálatra** osztották. A tábori posta vezetőszerve a hadtápfőparancsnokságon települt tábori postavezérigazgatóság volt. Katonai szolgálati vonatkozásban a hadtápfőparancsnoknak, hadművelési és ügykezelési tekintetben pedig a hadtápfőparancsnokság vezérkari főnökének volt alárendelve. Előírt létszáma 12 fő volt, 2 közigazgatási tisztviselőből (vezérigazgató és helyettese), 2 gépkocsivezetőből, 2 hivatalszolgából, 2 polgári szolgából, valamint a törzscsapatoktól vezényelt 2 írnokból (altiszt vagy katoná) és 2 állandó küldőncből állt. Egy személy- és egy postaszállító gépkocsival rendelkezett. Főparancsnoksági szinten a kezelési szolgálat ellátására tábori postahivatal működött a főparancsnokság főhadiszállásán, a hadtápfőparancsnokságon, továbbá az udvar, az attasék és a sajtó hadiszállásán. A hadtápfőparancsnokságnál az összes tábori postaszervezet hiányainak pótlására, illetve hadtáp postahivatalok felállítására tartalék személyzet állt rendelkezésre. Magas rangú (közigazgatási) tisztviselői tartalékban 8 fő volt.

A **hadseregeknél** a hadtápparancsnokságokon – a hadtápparancsnokságok vezérkari főnökeinek alárendeltségében – **hadsereg-postaigazgatóságok** működtek, melyek a hadsereg tábori postaszolgálatát vezették. Egy postaigazgatóság állományában 2 közigazgatási tisztviselő (igazgató és beosztott), 3 gépkocsivezető, 1 hivatalszolga, 1 polgári szolga, továbbá a törzscsapatoktól 1 írnok és 1 állandó küldőnc volt. A postaigazgatósághoz egy személy- és két postaszállító gépkocsit rendeltek. Minden hadseregnél a postahivatalokkal a postaforgalmat egy tábori főpostahivatal bonyolította. Szervezetében (27 fő) 10 kezelő tisztviselő (köztük a főpostahivatal vezetője), 3 gépkocsivezető, 5 tábori postakalauz, 5 hivatalszolga, 4 fuvaros, valamint 4 bérelt kétfogatú négyülékes személyszállító kocs (8 felszerszámozott bérelt lóval) és 3 postaszállító gépkocsi volt. A hadseregpáncsnokság hadművelési osztályán és a hadsereg hadtápparancsnokságán tábori postahivatalt rendeztek be. A hadsereg hadtápkörletében szükség esetén hadtáp-postahivatalokat állítottak fel. Öt hadtáp-postahivatal első szükségletének fedezésére a hadsereg hadtápparancsnokságnál 10 kezelő tisztviselő, 1 gépkocsivezető, 10 tábori postakalauz és 15 hivatalszolga – mint tartalék személyzet – állt rendelkezésre. A járműveket polgári fuvarosok, a legénységet a hadtáp csapatok biztosították.

A **hadtestek, hadosztályok és egyes dandárok parancsnokságainál tábori postahivatalokat** állítottak fel. Ezek a hivatalok a térparancsnokság és a vezérkari osztály útján a vezérkari főnöknek (dandárnál a vezérkari tisztnek) voltak alárendelve. A tábori postahivatalok számára –

kivéve a hegyi dandárokat – egységes szervezetet határoztak meg. Egy hivatalnál 2 kezelő tisztviselőt (köztük egy hivatalvezetőt), 1 tábori postakalauzt, 1 hivatalszolgát, a törzscsapatoktól 1 írnokot, 1 állandó küldöncöt, továbbá a vonatcsapattól 1 altisztet és 4 katonát írtak elő. A hivatalt egy négyfogatú tábori postakezelő és egy kétfogatú kariolkocsival, 6 kincstári hámos és a vonaltiszt részére 1 kincstári hátsóval látták el. A hegyi dandároknál a járművek helyett 7 málhás állatot, 7 vonatkatonával biztosítottak, továbbá kincstári hátsóval látták el a tisztviselőket és a postakalauzt is (4 ló). A hadtestparancsnoksághoz beosztott tábori postahivatalhoz állandó megerősítést írtak elő, mely 1 kezelő tisztviselőből, 1 gépkocsivezetőből, 2 tábori postakalauzból, 1 hivatalszolgából, 1 lovasított vonaltisztből és 2 vonatkatonából állt. A járművekhez 1 postaszállító gépkocsi és 2 kétfogatú kariolkocsi, esetleg néhány motorkerékpár és mellékkocsi tartozott. Ezt a megerősítést – mint hadtest postaközvetítési csoportot – önállóan települve is használhatták. Az alakulatok alkalmazási helyük rejtése céljából tábori posta irányítószámot kaptak. A frontra irányuló küldeményeket az állami postahivataloktól a postaosztályozó állomásokra (kijelölt állami postahivatalok) irányították, majd ezek az állomások a már ellenőrzött, osztályozott (kötegelt) küldeményeket a gyűjtőállomásokra (kijelölt állami postahivatalok) továbbították. A gyűjtőállomások a küldeményeket az illetékes tábori főpostahivatalokhoz szállították. A főhivatalok települési helyét csak a gyűjtőállomások ismerték. A küldeményeket a tábori posta főhivaltól a tábori postahivatalokig, majd az alakulatokig vasúton, gépjárművön, lovasszekéren, drótkötélpályán, repülőn, légballonon stb. szállították. A hátsószágra irányuló küldemények is – fordított sorrendben – ezt az utat járták be.¹⁷

A tábori posta és távírda a katonai közigazgatás rendszerében

Az Osztrák–Magyar Monarchia közigazgatási szervezete és működési rendszere rendkívül összetett, bonyolult, ezáltal bürokratikus volt. Volt közös, osztrák és magyar hadügyi minisztérium (korabeli írásmód ministerium) is, a posta és távírda ügyei a magyar és osztrák kereskedelemügyi minisztériumok irányítása alatt működtek. Ez azt jelentette, hogy a közös és nemzeti hatóságok szoros együttműködésére (összeműködésére) volt szükség.

A **cs. és kir. hadügyi minisztérium** (miniszter Krobotin Sándor lovag, táborszernagy) szervezetében az 5/T. B. (a T. B. jelentése távbeszélő) ügyosztály foglalkozott a posta és távírda katonai célú felhasználásával, főnöke Schamschula Rezső ezredes volt. A minisztérium segédszervezetében, a vezérkar főnöke alárendeltségében Távir dai hivatal működött, amelynek főnöke szintén Schamschula ezredes volt.

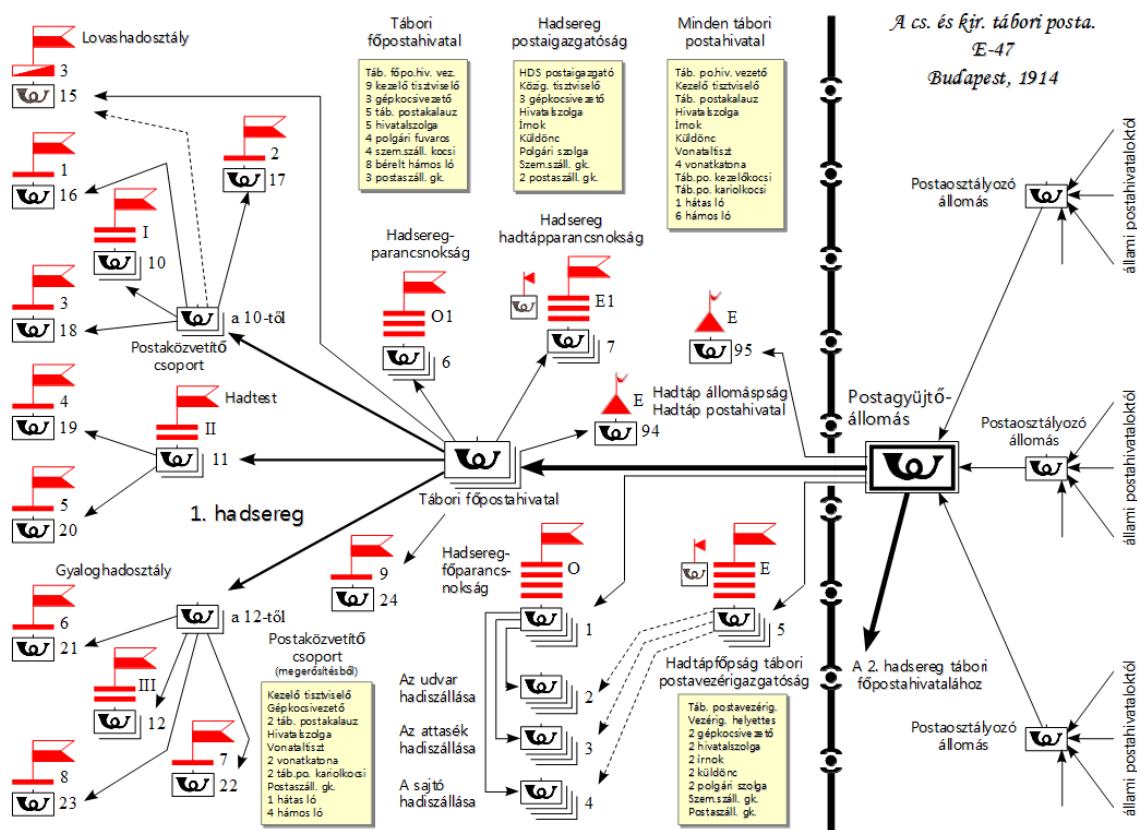
A **magyar királyi honvédelmi minisztérium** (miniszter báró Hazai Samu altábornagy) Elnöki csoport, Elnöki/(a) Központi igazgatási osztály ügykörébe tartozott az 1912. évi LXIII. törvény cikk (posta és távíró forgalom ellenőrzése és szabályozása) alkalmazásának előkészítésében való részvétel (az Elnöki/(b) Törvényelőkészítő osztállyal közösen) és a rejtjelkulcsok őrzése és kezelése. Az I. Csoport (csoportfőnök Szurmay Sándor vezérőrnagy) 1. osztálya (vezetője Belitska Sándor vezérkari ezredes)¹⁸ ügykörébe tartozott a közlekedés és összeköttetésügy. Magukban foglalták a vasút, posta, távíró, távbeszélő, távjelző, gépkocsi, léghajózás, postagalamb, és más ügyeket általában, az összes távíróügyet, beleértve a távírótisztok hadrendi beosztását, a tüzér távírótanfolyamra való vezénylést is. A tábori posta mozgósítási ügyeit a 10. (mozgósítási) osztály, továbbá a katonai rejtjelkulcsok nyilvántartását és kezelését végezte. A távíró, távbeszélő és távjelző anyagokat a központi fegyvertár szerezte be és tárolta, ügyeit a VIII. csoport alárendeltségébe tartozó 14. osztály intézte. A minisztérium szervezetében külön posta

és távírda ügyekkel foglalkozó szervezeti elem nem volt. A honvéd főparancsnokság és a honvédkerületi parancsnokságok szervezetében sem található posta és távírda szakmai szervezeti elem. A m. kir. központi honvéd lovas-iskola (Budapest, Üllői út 102) szervezetében volt a távíró-iskola (parancsnok berei Papp-Ragány András huszárszázados.)¹⁹

A TÁBORI POSTA ELVI FELÉPÍTÉSE

7. vázlat

1914

Az állami és katonai posta és távírda közigazgatási irányítása a Monarchiában (1914)²⁰

Magyar kereskedelemügyi minisztérium

A minisztérium V. Szakosztálya volt a Posta és távírda vezérigazgatóság (posta, távírda és távbeszélő), szakosztályfőnök Follért Károly, a budapesti m. kir. távbeszélő felügyelőbizottság elnöke, posta és távírda vezérigazgató volt. Az 1. ügyosztály (személyzeti ügyek) ügykörébe tartozott a hadkötelezettek nyilvántartása. A 4. ügyosztály (forgalmi és járatügyek) intézte a rendkívüli szolgálatok elrendelését (árvíz, hadgyakorlatok stb. alkalmából), a tábori posta és tartalék tábori távírdaszolgálat ügyeit. A posta - és távírda vezérigazgatóság irányítása alatt m. kir. posta - és távírdaigazgatóságok voltak – szervezetükben több kincstári és nem kincstári hivatallal a területükhöz tartozó településeken – Budapesten, Kassán, Kolozsvárott, Nagyváradon, Pécsen, Pozsonyban, Sopronban és Temesváron. A kincstári hivatalban állami személyzet

látta el a feladatokat, a nem kincstári postahivatalnál tiszti szerződés alapján a feladatot postamesterek látták el, az alkalmazottakért teljes mértékben ők feleltek. A legnagyobb igazgatóság a budapesti volt, amelyhez fővárosi és vidéki hivatalok tartoztak. A Keleti pályaudvarra és környékére (Verseny utca és Aréna út) koncentrálódott a legtöbb hivatal (70/ I, 70/II, 72, 77 és a mozgó postahivatal). A mozgó postahivatal (a Nyugati pályaudvaron is működött) a küldeményeket menetközben osztályozta, csomagolta és továbbította az illetékes hivatalokhoz. Budapest (42) számú volt a központi távírda hivatal (IV. Koronaherczeg u. 13-15).

Az első világháború időszaka

Mozgósítás

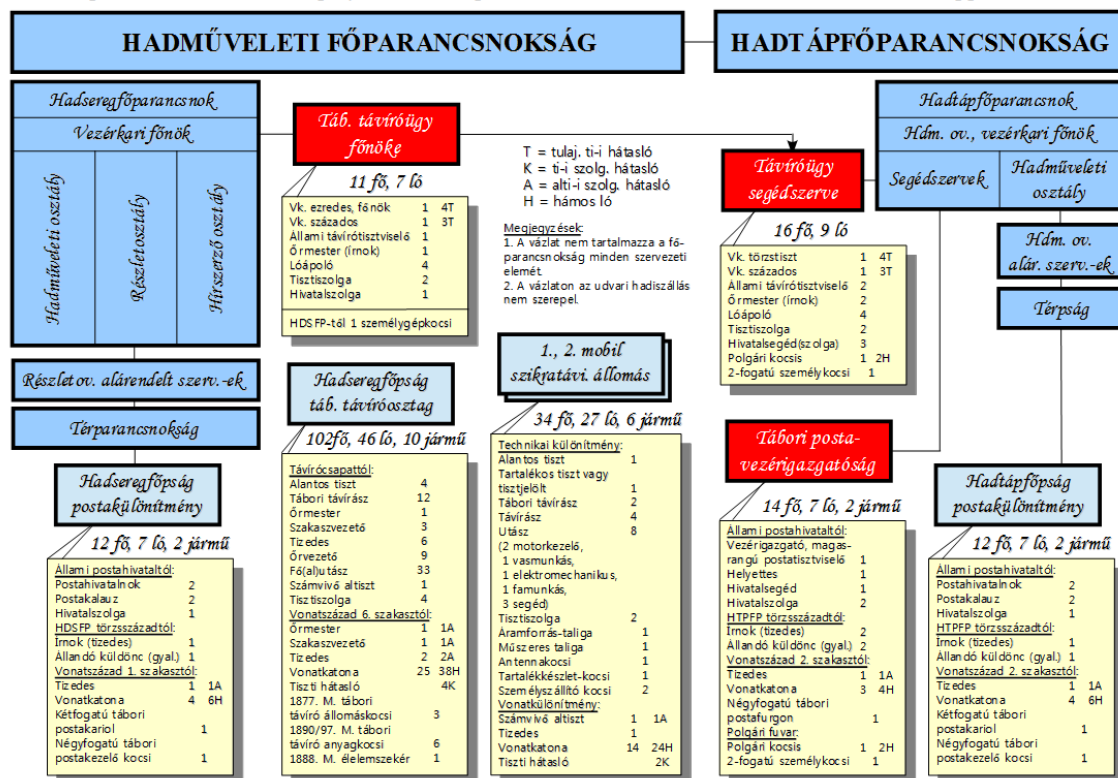
Az 1914. július 25-én elrendelt részleges mozgósítás alakalmával a Monarchia békebeli vezető szervei az 1909-ben kiadott mozgósítási terv²¹ alapján csekély szervezeti és személyi változásokkal alakultak át háborús vezető szervekké. A hadsereg-főparancsnoknak Frigyes főherceget nevezte ki az uralkodó, helyettese – a főparancsnokság gyakorlati vezetője – Conrad von Hötzendorf gyalogsági tábornok, vezérkari főnök lett. A főparancsnokság (Armeeoberkommando – AOK) két részre tagozódott, a hadműveleti (Opereirendes Oberkommando – OOK) és hadtáp (Etappenoberkommando - EOK) főparancsnokságra. Az AOK főhadiszállása a keleti hadszíntéren 1914 november 13-tól a már békében előkészített helyére Teschenben - ma Lengyelország területén van Cieszyn a neve - (több áttelepülést követően) települt. A Monarchia haderejének (áttételesen az állami vezetés meghatározó részeit is) vezetését az AOK látta el, a nemzeti – így a m. kir. – főparancsnokságok, honvédelmi minisztériumok csak hátszói feladatokat láttak el. Az AOK szervezetén belül a tábori távíróügy és a tábori posta vezetőszerveit, valamint végrehajtó szervezeteit a **8. sz. vázlat** tartalmazza. Jól látható, hogy a távíróügyet az OOK, a tábori postát az EOK vezette, az EOK - hoz küldött távíróügy segédszerv az EOK szolgálati, az OOK szakmai alárendeltségében tevékenykedett.

A mozgósítás elrendelését követően a **m. kir. posta postai és távírdai** alkalmazottjai közül 4563 főt, köztük 2857 tisztviselőt hívtak be katonai szolgálatra. A mozgósítás érintette a kijelölt járműveket (gépkocsikat és lovas kocsikat), küldeménykezelő eszközöket, hírközlő berendezéseket. A szakállomány egy részét a szükséges felszereléssel és járművekkel 3 tábori postaigazgatósághoz, 3 tábori főpostahivatalhoz, 44 tábori postahivatalhoz és 30 hadtáp postahivatalhoz, illetve a tábori távíróalakulásokhoz osztották be.²² A tábori posta gyűjtő - és osztályozó állomás Budapesten a 72. postahivatalban (Keleti pályaudvar)²³ működött. Vezetője Horváth Pál volt. Ezen kívül a 72. postahivatalban tevékenykedett három (I-III. sz.) katonai munkásosztág és a katonai levélellenőrző bizottság.²⁴ A tábori posta a háború első hónapjaiban már naponta több mint egymillió levél kezelését és továbbítását végezte el.²⁵

A HADSEREGFŐPARANCSNOKSÁG TÁBORI TÁVÍRÓ ÉS POSTAI SZERVEZETEI

8. vázlat

(a mozgósítási utasítás hadseregfőparancsnokság és udvari hadiszállás részére 1909-ben kiadott függeléke szerint)

A postai, távírdai és távbeszélő forgalom korlátozása

„A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről” hozott 1912. évi LXIII: törvénycikk, 8. & alapján a kormány ellenőrzése alá veheti a postaforgalmat, a távírót és távbeszélőt. A törvénycikk által adott felhatalmazás alapján a kereskedelemügyi m. kir. miniszter már 1914. július 26-án rendeleteket adott ki a polgári postai, távírdai és távbeszélő forgalom ellenőrzéséről, ideiglenes korlátozásáról, a polgári postahivatalok tábori postaszolgálattal kapcsolatos feladatairól, továbbá a postaszolgálatot érintő kivételes intézkedéseket léptetett életbe.

A postai és távírdahivatalok a küldeményekről **adatszolgáltatási kötelezettséggel** tartoztak a vizsgálóbíráknak, bíróságoknak, ügyészségeknek és a rendőri hatóságoknak. Valamennyi távírat hivatalos ellenőrzését rendelték el a haderőre vonatkozó adatok, az állambiztonság és a közrend védelme érdekében. Minden belföldi magántávirat feladója köteles volt a nevét és lakcímét a táviratlapra feljegyezni és felszólításra személyazonosságát igazolni. Megtiltották a kódolt nyelvű, illetve rövidítéseket tartalmazó magántáviratok továbbítását. Katonai híreket tartalmazó magántáviratokat – előírt hiteles megjegyzésekkel ellátva – csak a hadseregfőparancsnokság hadisajtó szállásának (Kriegspressequartier des k. u. k. Armeoberkommandos) székhelyén, vagy a budapesti és a bécsi központi távírdahivatalnál engedélyeztek feladni.²⁶

A **postánál** – a helyzettől függően – a **magánforgalom** meghatározott irányokban, részben vagy teljes egészében **beszüntethető**, illetve korlátozható volt. A távírdahivataloknál a **magántávirat-forgalmat** ideiglenesen **megszüntethették**. A nyilvános jelző- és rádióállomásokat magánforgalomra – a tengeri veszélyjelzést kivéve – nem használhatták. A táviratok feladását

távbeszélő állomásoknál és posta útján megtiltották. A távolsági távbeszélő forgalomból a magánbeszélgetéseket kizárták, a helyi hálózatban korlátozhatták, illetve teljesen beszüntethették. A külföldre átnyúló magántávíró- és távbeszélő vezetékeket a határon azonnal megszakították.²⁷

A polgári postahivatalokat a tábori postaszolgálat támogatására kötelezték. A polgári postahivatalok közreműködtek a tábori posta használatára vonatkozó rendelkezések közzétételében, a küldemények előzetes osztályozásában, a postaosztályozó állomásként kijelölt polgári postahivataloknál a küldemények címezésének felülvizsgálatában, osztályozásában, postagyűjtő állomási szerepkörben a küldemények továbbításában és átvételében, a polgári postahatóságok és hivatalok székhelyein települt tábori posták működtetésében. A tábori posta vezérigazgató jogosult volt utasításokat adni a felvonulási és a hadtápterületen lévő polgári postahivataloknak.²⁸ Kivételes intézkedések keretében élő galambok szállítását postai úton csak a katonai igazgatás számára engedélyezték, a postahivatalok csak ellenőrzött időszaki lapokat vehettek át továbbításra, a Szerbiában megjelenő időszaki lapokra tilos volt előfizetést elfogadni, azokat továbbítani.²⁹

A háború időszaka

A háborúban az osztrák-magyar monarchia tábori posta intézménye közös volt, vagyis akár „TÁBORI POSTAHIVATAL”, akár „K.u.K. FELDPOSTAMT” szövegű bélyegzőt használtak az egyes tábori postahivatalok, tehát külön magyar és külön osztrák tábori posta nem volt. A tábori posta használat és portómentessége kizárólag a „hadrakelt” sereget illette meg. A hadműveleti és felvonulási területen a katonák bármelyik postahivatalt használhatták, azonban a tartózkodási helyet (annak a postának helyét sem) adhatták meg, ahol tartózkodtak. A postahivatalok utalványszám bélyegzőt használtak a feladási hely rejtése céljából. Az otthon és harcoló csapatok közötti egyik legfontosabb kapcsolat volt. A tábori posta állományát nagy részben az állami posta békében kijelölt személyei képezték, amelyet kiegészítettek katonaállománnyal. A küldemények továbbításához a hadsereg biztosította a szállítóeszközöket és azok személyzetét is. Hadseregenként egy tábori főpostahivatalt alakítottak (1914-ben 8, a háború végére 12 volt). Magánszemélyek által feladott magánküldemények – levél, levelezőlap 100 grammig, pénzes levél 1000 koronáig és csomag 2 kg-ig – postaosztályozó állomásokon keresztül jutottak a budapesti postagyűjtő állomáshoz. Onnan vasúton szállították a fronthoz legközelebbi kijelölt postahivatalhoz, tovább a rendelkezésre álló szállítóeszközön (lovasszék, autó, léghajó, repülő) a tábori főpostahivatalhoz, ahol szortírozták és tovább szállították a csapatok tábori postáihoz, majd átadták a címzettnek. A katonáktól ezredenként a konyhánál, vagy a hadtápnál (korabeli neve trén volt) gyűjtötték a küldeményeket és fordított útvonalon továbbították a címzettekhez. A küldeményeket szigorúan ellenőrizték (cenzúrázták), annak érdekében, hogy a fronton levőket ne nyugtalanítsák az otthoni események és fordítva.³⁰

1916. január 01-től az EOK megszűnt, osztályként beolvadt az OOK-ba. I. (IV.) Károly trónra lépésétől átvette a főparancsnoki szerepet, 1917-től új vezérkari főnököt nevezett ki Arz von Straussenburg vezérezredes személyében. A tábori távíróügy főnökének alárendeltségében négy (vezérkari, távírócsapatok, háborús távíró, tábori posta) csoport és a tábori postavezérigazgató volt.³¹

Megérkezett az ezred tábori postája. HTM-83541

A háború alatt működött a **futárszolgálat**, a legfontosabb üzeneteket, parancsokat a Főhadiszállásról (1916-ig Teschenben volt, IV Károly trónra lépése után átköltözött részben Wöslau-ba, részben Badenbe) futárok vitték a Hadsereg főparancsnokságokhoz, az Udvarhoz Bécsbe, és Tisza miniszterelnökhöz Budapestre.³² A hadseregek különböző szintű vezetőszervei között is működtek futár és küldönc szolgálatokat. A háború kezdeti időszakában még nagyon kevés távíró, távjelző eszköz állt rendelkezésre, a távíró (Morse, Hughes géptávíró) és távbeszélő állomások nem minden esetben közvetlen az üzenetek feladói és címzettjei közelében voltak. Így a továbbítandó és vett üzeneteket (parancs, jelentés, igénylés stb.) küldöncök továbbították az állomások és a feladók, címzettek között. A távjelző osztagok saját oldalán lévő része a láthatósági viszonyoknak legjobban megfelelő helyeket választott, így a vett üzeneteket küldöncöknek kellett továbbítani a törzsekhez és fordítva. A háború vége előtti időszakban is fontos, de szomorú feladat hárult a futárokra, amennyiben az egyéb összekötő eszközök felmondják a szolgálatot **a jelentőfutároknak** kellett az összeköttetést fenntartani. Egy gyalogezrednél 32 fő, egy gyalogosított lovas ezrednél 24 fő jelentőfutárt rendszeresítettek.³³ Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy már nem maradt más lehetőség, elfogytak az összeköttetések távjelző, távíró, távbeszélő és más erői, eszközei.

A tábori posta szervezet teljesítményét jól jellemzi, hogy a háború 50 hónapja alatt mintegy 1,5 milliárd levelet, postai levelezőlapot, 227 millió postautalványt, 520 ezer pénzes levelet, 36 millió ajánlott levelet és 17 millió csomagot továbbított.³⁴ A 72. számú postahivatalban működő tábori posta gyűjtő - és osztályozó állomás óriási munkát végzett, itt volt a Monarchia legnagyobb állomása (közel kétszeres volt a bécsinek). Nem túlzás azt leírni, hogy a tábori posta hősies munkát végzett. Ennek szilárd alapja volt a legendásan szervezeten, pontosan és udvariasan működő m. kir. posta, és személyzetének magas szintű hivatástudata.

„A m.kir. posta-, távírda- és telefonintézmény a világháború kitörése előtt egyike volt azoknak az intézményeknek, amelyekre a magyar nemzet őszintén büszke volt. Működése gyors, pontos és megbízhatósága szinte közmondásos, s olcsó tarifái mellett is az államnak egyik számottevő jövedelmi forrása volt.”³⁵ Magyarországon 1914-ben 7051 postahely, 5380 távíróhivatal és 2535 távbeszélő (telefon) hivatal volt. Utóbbiak nagy része ekkor már egyesítve volt a postával a nagyobb hatékonyság érdekében. A postaforgalmat 83.054 km hosszú vonalon 17.237 postavonaton, illetve közúti, valamint folyami és tengeri postajárat bonyolította le 95.676.486 „üzleti km-rel”. A postán szállított küldemények összes darabszáma 1914-ben **1.155.435.494 (!)**, a táviratoké 15.469.744 a távbeszélő közleményeké 244.715.236 darabra rúgott. Az 1914-es adatok szerint a postánál 45.148 főből 14.858 fő volt nő. Az összes postamester 64,8%-a, az összes kiadói létszám 84,8%-a, az összes kisegítői létszám 71,2%-a nő volt. Ez volt szinte az egyetlen pálya az országban, amely már a világháború előtt is **nyitva állt a nők számára, és sokuknak még karriert is jelentett.**³⁶

Dr. Ternyák István nyá. ezredes, Mikita János nyá. mk. altábornagy

Jegyzetek:

¹ Kamody Miklós: A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC TÁBORI POSTÁJA

Hadtörténelmi Közlemények, 1982 29. évfolyam, 3.2. szám

² Handbuch für Offiziere des Generalstabes. Wien, 1873.

³ A Pallas nagy lexikona, 15. kötet, Simor kódex-Tearózsza (1897)

⁴ Kamody Miklós: A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC TÁBORI POSTÁJA

Hadtörténelmi Közlemények, 1982 29. évfolyam, 3.2. szám

⁵ Siposné Seregi Zsuzsanna: A független magyar postaigazgatás és a tábori postaszolgálat története 1848-1849.

<http://mek-oszk.uz.ua/18200/18247/18247.pdf> (A letöltés ideje: 2020. február 18.)

⁶ Feladatrendszere alapján az MH futár- és tábori posta főközpontjához hasonlítható.

⁷ Organische Bestimmungen für die Feldpost der k. k. Armee. (N. V. Bl. 42. Stück. 1870.)

⁸ Organische Bestimmungen für die Armee im Felde vom 1. August 1870.

⁹ 999/245. sz. Szabályzat a m. kir. postaintézetnél alkalmazottak szolgálati ruházata iránt.

POSTAI RENDELETEK TÁRA. VIII. kötet. 1874-ik évi folyam. 7. sz. Budapest. Athenaeum nyomda.

¹⁰ 4856/525. sz. A magyar postaintézet kezelő-személyzetének szolgálati ruházatára vonatkozó szabályzat némi határozatainak módosítása.

POSTAI RENDELETEK TÁRA. VIII. kötet. 1874-ik évi folyam. 18. sz. Budapest. Athenaeum nyomda.

¹¹ 31.420. sz. Szabályzat a m. kir. posta- és táviradaintézetnél alkalmazottak szolgálati ruházatáról.

A MAGYAR KIRÁLYI POSTA ÉS TÁVÍRDA RENDELETEK TÁRA

1891-ik évi folyam. 30. sz. Budapest, 1892. Hornyánszky Viktor könyvnyomdája.

¹² 81.300. sz. A posta- és táviradavezérigazgatóság életbeléptetése. A posta- és táviradavezérigazgatóságok hatásköre és időszaki kimutatásai.

A MAGYAR KIRÁLYI POSTA ÉS TÁVÍRDA RENDELETEK TÁRA. 1896-ik évi folyam. 30. sz.

Budapest, 1897. Hornyánszky Viktor könyvnyomdája.

¹³ Mobilisierungsinstruktion für das k. und k. Heer. Anhang für die Höheren Kommandos. Zweite Auflage. Wien 1911. Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei. J-1, b. Zu Praes. Nr. 15000 von 1911.

¹⁴ MAGYARORSZÁG HADTÖRTÉNETE (2), A KIEGYEZÉSTŐL NAPJAINKIG
ZRÍNYI KATONAI KIADÓ, 1985, 46. oldal

-
- ¹⁵ 53.366/x sz. Körendelet, Rendeleti Közlöny 68-dik szám, 1889 november 20.
- ¹⁶ A másolat a Hadtörténeti Levéltár 4643. számú dobozában található térképről készült, a J olasz irány egy részét tartalmazza.
- ¹⁷ A cs. és kir. tábori posta. E-47. Budapest, 1914. M. kir. állami nyomda.
- ¹⁸ Később mind a ketten voltak honvédelmi miniszterek voltak.
- ¹⁹ A Hadtörténeti Levéltárban előtalált anyagokon Ragány Endreként írt alá.
- ²⁰ MAGYARORSZÁG TISZTI CZIM - ÉS NÉVTÁRA XXXIII. ÉVFOLYAM, 1914
BUDAPEST. PESTI KÖNYVNYOMDA ÉS RÉSZVÉNY-TÁRSASÁG, 1914
- ²¹ Mobilisierungsinstruktion für das k. u. k. Heer. Anhang für das Armeecorpskommando und das Kriegshofquartier. Entwurf. Wien 1909. J-1, a, 2. Teil. (Zu Praes. Nr. 3883 vom Jahre 1909.)
- ²² Hencz Lajos: A magyar posta története és érdemes munkásai. Merkantil nyomda, Budapest. 1937. 171-175. o.
- ²³ Találhatók adatok arra is, hogy a 70. sz. postahivatal (például Magyarország az első világháborúban lexikon) látta el ezt a feladatot. Valószínű ok az lehet, hogy a Keleti pályaudvaron és Verseny utcában egymás közvetlen közelében voltak a hivatalok és összehangolt tevékenységet végeztek. Hivatalos dokumentumok szerint egyértelmű, hogy a 72. sz. postahivatalban volt a tábori posta gyűjtő és osztályozó állomás.
- ²⁴ Emlékalbum a Budapest 72. postahivatal személyzetéről az I. világháború idejéből.
www.postamuseum.hu/hu/targyak/kategoria/5/ Emlékalbum-a-Budapest-72-postahivatal-személyzetéről-az-I-világháború idejéből. (A letöltés ideje: 2020. február 18.)
- ²⁵ Becsei Attila: Az első világháború wifije, a tábori posta. 2018-01-26. (A letöltés ideje: 2020. február 18.)
- ²⁶ Magy. kir. Posta és Távirida Rendeletek Tára. Kibocsátja a kereskedelemügyi m. kir. minister. 1914-ik évfolyam. Budapest, 1915. A m. kir. ministerium 5478/M.E. számú rendelete a postai, táviridai és távbeszélő forgalom ellenőrzéséről. 251. old.
- ²⁷ Magy. kir. Posta és Távirida Rendeletek Tára. Kibocsátja a kereskedelemügyi m. kir. minister. 1914-ik évfolyam. Budapest, 1915. A kereskedelemügyi m. kir. minister 312/B. számú rendelete a postai-, táviridai- és távbeszélő-forgalom ideiglenes korlátozásáról. 253. old.
- ²⁸ Magy. kir. Posta és Távirida Rendeletek Tára. Kibocsátja a kereskedelemügyi m. kir. minister. 1914-ik évfolyam. Budapest, 1915. A kereskedelemügyi minister 367 B. sz. rendelete a tábori postaszolgáltatásra nézve a polgári postahivatalokat illetőleg: 253. old.
- ²⁹ Magy. kir. Posta és Távirida Rendeletek Tára. Kibocsátja a kereskedelemügyi m. kir. minister. 1914-ik évfolyam. Budapest, 1915. Kivételes intézkedések életbeléptetése a postaszolgáltatás körében. 251. old.
- ³⁰ MAGYARORSZÁG AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN LEXIKON A-ZS,
PETIT RÉAL Könyvkiadó Budapest, 2000, 655. old.
- ³¹ Szíjj Jolán: A cs. és kir. hadsereg főparancsnokság (AOK) hivaltörténete 1914-1918.
Hadtörténelmi Közlemények. 106. évfolyam 1. szám. 1993 március.
- ³² Egy futártiszt naplójából, Gosztanyi Gyula volt cs. kir. tüzér főhadnagy, az A. O. K-hoz beosztott futártiszt, Hadtörténeti Levéltár, 1204/1937 Lt. szám
- ³³ MAGYAR KIRÁLYI HONVÉDELMI MINISZTER 25930 szám/eln. 1. 1918, Jelentőfutárok rendszeresítése a gyalogságnál és gyalogosított lovas csapatoknál, Budapest, 1918 évi október hó 20-án.
- ³⁴ MAGYARORSZÁG AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN LEXIKON A-ZS.
PETIT RÉAL Könyvkiadó, Budapest, 2000, 655. old.
- ³⁵ Hencz Lajos: A magyar posta története és érdemes munkásai. Merkantil nyomda, Budapest. 1937. 171-175. o.
- ³⁶ A magyar posta, távirida és távbeszélő statisztikája az 1914. évről. A kereskedelemügyi M. Kir. rendeletéből kiadja a M. Kir. Posta és Távirida Vezérigazgatóság Szeged Endrényi Lajos Könyvnyomdája Jókai utca 4. 1918.